

АКТУАЛЬНИЙ ПОДІЛ РЕЧЕННЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКОГО ТЕКСТУ**Гончаренко-Закревська Н. В.**

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національний авіаційний університет
пр. Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4393-9750
nata2508@i.ua*

Верховцова О. М.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Національний авіаційний університет
пр. Гузара, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-0446-190X
olverks@gmail.com*

Ключові слова: синтаксис, речення, комунікативна організація, актуальне членування, тема, рема, смислові зв'язки.

Адекватність перекладу будь-якого тексту залежить не лише від правильного відтворення значення слів, але й розставлення акцентів висловлювання, дотримання повного або часткового синтаксичного аспекту. Зазвичай розповідне речення має прямий порядок слів, що значно полегшує переклад із французької мови українською. Проте знаходження реми на початку (або середині) речення може бути зумовлено також необхідністю її позиційної контактності зі співвідношенням із членом попереднього речення; розчленуванням поширеної реми; ритмом; бажанням автора швидше висловити головне. У більшості випадків – якщо не у всіх – структура теми свідомо формується письменником. А перекладач повинен зуміти передати її приховане значення, інакше точність перекладу буде сумнівною. Результати досліджень показують, що за винятком випадків, коли вищевказані відмінності визначаються граматичною будовою, в перекладі завжди повинна відтворюватися тематична структура, створена авторським задумом. Можна з упевненістю сказати, що обізнаність про тематичну структуру може служити цінним інструментом визначення якості перекладу. Аналіз вихідного тексту передбачає врахування всіх мовних аспектів: семантичного, синтаксичного і прагматичного. На відміну від наукових, суспільно-політичних текстів, художній текст постає як багаточарова неоднорідна структура з точки зору композиції і з точки зору сюжетних і смислових зв'язків, що знаходить відображення і в способах розташування елементів актуального членування. Навчитися розпізнавати і виділяти тему і рему необхідно для логічно правильної побудови тексту, тому що до одного з критеріїв правильної передачі тексту під час перекладу відноситься його структурованість, а значить, і зв'язність, логічність, цілісність. Тому для виконання адекватного перекладу виявляється важливим уміння аналізувати текст та знаходити тему і рему.

Теорія актуального членування речення є інструментом для виявлення різноманітних засобів, що допомагають зберегти виразний характер мови під час перекладу.

ACTUAL DIVISION OF THE SENTENCE WHEN TRANSLATING A FRENCH TEXT

Honcharenko-Zakrevska N. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages
National Aviation University
Husar ave., 1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4393-9750
nata2508@i.ua*

Verkhovtsova O. M.

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages
National Aviation University
Husar ave., 1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-0446-190X
olverts@gmail.com*

Key words: *syntax, sentence, communicative organization, topic, rhyme, semantic connections.*

The adequacy of the translation of any text depends not only on the correct reproduction of the meaning of the words, but also on the placement of accents of the utterance, compliance with the full or partial syntactic aspect. Usually the narrative sentence has a direct word order, which greatly facilitates the translation from French into Ukrainian. However, finding a rhyme at the beginning (or middle) of a sentence may also be due to the need for its positional contact with the members of the previous sentence; split of the common rhyme; rhythm; the author's desire to quickly express the main idea. In most cases – if not all – the structure of the topic is deliberately formed by the writer. And the translator must be able to convey its hidden meaning, otherwise the accuracy of the translation will be questionable. The results of the research show that, except in cases where the above differences are determined by the grammatical structure, the translation should always reproduce the thematic structure created by the author's idea. It is safe to say that awareness of the thematic structure can be a valuable tool for determining the quality of translation. The analysis of the source text involves taking into account all linguistic aspects: semantic, syntactic, and pragmatic. In contrast to scientific and socio-political texts, the literary text appears as a multilayered inhomogeneous structure in terms of composition and in terms of plot and semantic connections, which is reflected in the ways of arranging the elements of the actual division. Learning to recognize and distinguish the theme and rhyme is necessary for the logically correct construction of the text, because one of the criteria for the correct transfer of the text in translation is its structure, and hence coherence, logic, integrity. Therefore, in order to perform an adequate translation, the ability to analyze the text and find the theme and rhyme is important.

The theory of actual division of the sentence is a tool for identifying a variety of means that help preserve the expressive nature of the language in translation.

Вчених-лінгвістів завжди цікавив мовленнєвий акт як спосіб передачі та сприйняття інформації та впливу на адресата. Адаже спілкування не мало б сенсу в разі відсутності в ньому чітко виділених і закінчених компонентів.

У комунікативному плані речення кваліфікують як висловлення, одиницю мовленнєвого спілкування. Висловлення – одиниця мовлення,

побудована за законами відповідної мови. Саме у висловленні мовець здійснює необхідні комунікативні завдання, наголошуючи на певних компонентах.

Мета дослідження – виявити, як змінюється синтаксична структура висловлювання під час перекладу французького тексту українською мовою.

Об'єктом дослідження є поширене речення, що розглядається з погляду його комунікативної організації.

Предмет дослідження – способи передачі реми під час перекладу речень із французької мови українською.

Актуальність дослідження полягає в недостатній теоретичній розробленості теми в перекладацькій парадигмі.

Матеріалом дослідження став роман Леві Марка «Et si c'était vrais».

У кожному реченні, незалежно від порядку слів і фразових наголосів, практично завжди виділяються дві частини: базове висловлювання і комунікативна мета висловлювання. Базова частина (тема) – певна частина інформації або інформація, яка вгадується по ситуації. Комунікативна мета висловлювання (рема) – нова, невідома слухачеві раніше інформація.

Терміни «тема» і «рема» є загальноприйнятими. У французькій мові вживаються терміни *thème et rhème*, в англійській поряд із такими ж назвами (*theme and rheme*) набагато частіше вживається *топік і коментар (topic and comment)*, а також *топік і фокус (topic and focus)*. Змістовно близькі до них також поняття «основа» і «ядро», «суб'єкт» і «предикат», «асерція» і «пресупозиція». Вживання такого типу термінів передбачає членування речення на два компоненти, один з яких кваліфікується як основний, а інший – як допоміжний, тобто семантично додатковий. Тема актуального поділу речення у філології розвивається вже понад 100 років. Однак, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених феномену актуального членування, багато аспектів залишаються не до кінця зрозумілими. Дискусії ведуться щодо природи актуального членування, його співвідношення з іншими явищами у вивченні мови, структури мовлення.

Першим термін «актуальне членування речення» як назву мовного феномену застосував чеський філолог Вілем Матезіус, голова і організатор Празького лінгвістичного гуртка. Він розглядав його як рівний, паритетний синтаксичному членуванню порядок, ґрунтуючись на його важливості у висловлюванні. За Матезіусом, поділ речення на основу і ядро являє собою членування саме речення, а не судження. Вчений назвав таке членування актуальним, оскільки воно залежить від того, як включається речення в мовленнєву ситуацію. Заслуга В. Матезіуса полягає в тому, що він не тільки суттєво поглибив уявлення про основні поняття актуального членування, але й визначив місце цього вчення в системі функціональної граматики в цілому. В українському мовознавстві найповніше дослідив комунікативну організацію речення О. Мельничук [10]. Він чітко окреслив проблему актуального членування речення, роз-

кривши питання співвідношення зовнішньосинтаксичної і внутрішньосинтаксичної структури речення та з'ясувавши особливості синтагматичного членування простих і складних речень.

У лінгвістичному енциклопедичному словнику тема визначається як «компонент актуального членування речення, вихідний пункт повідомлення (речення) – те, щодо чого щось стверджується в цьому реченні. Темою може бути будь-який член (або члени) речення. Розпізнається по початковій позиції в реченні («Жити – значить дихати»), за характером наголосу; по контексту, ситуації (часто це повторені або самоочевидні елементи, спроектовані змістом попереднього речення) [8]. На думку А.А. Шахматова Г. Пауля, О. Есперсена [11] і деяких інших дослідників, на тему орієнтована увага мовця. Я. Фірбас [1], навпаки, вважає, що тема містить другорядну інформацію і має найменший ступінь комунікативного динамізму.

Однак, як вважають дослідники, повнота інформації створюється динамічним поєднанням теми і реми, цілим реченням. А.А. Шахматов і Л.В. Щерба відзначали, що тема відповідає логічному суб'єкту судження [9]. Тема складається з двох компонентів: інформування та тематизації; перший використовується для реалізації нової інформації, а другий – для залучення уваги реципієнта. Зазвичай тема формується активним учасником комунікації, при цьому може повідомлятися як об'єктивна інформація. Завдання перекладача в даному випадку полягає в повній передачі тематичного шару речення з метою збереження задуму письменника/активного комуніканта.

Цікавим фактом є те, що актуальне членування не збігається з конструктивно-синтаксичним, адже в залежності від умов будь-який член речення може бути як темою, так і ремою. Приклад: «Жити (тема) – це любити (рема)», «Любити (тема) – це жити (рема)».

З метою нашого дослідження була зроблена вибірка з роману Леві Марка «Et si c'était vrais» [3] і його перекладу, виконаного авторами. Художній текст постає як багатшарова неоднорідна структура з точки зору композиції і з точки зору сюжетних і смислових зв'язків, що знаходить відображення і в способах розташування елементів актуального членування. З'ясувалося, що найчастотнішим є таке розташування членів речення, яке збігається з неемфатичним актуальним членуванням, коли тема і рема знаходяться в стані комунікативної рівноваги:

Il était cinq heures trente, et la chambre était baignée d'une lumière dorée, que seules les aubes de San-Francisco deversent. [3.7]

Було пів на шосту, і кімнату заливало золотаве сяйво, за яким у Сан-Франциско безпомилково впізнають світанок.

Par trois reprises elle avait bien essayé d'avaler un sandwich, mais à chaque tentative son "beeper" avait grelotté, la rappelant à une nouvelle urgence. [3.11]

Тричі вона намагалася проковтнути бутерброд, але кожна спроба закінчувалася тим, що починав деренчати пейджер, закликаючи до чергового невідкладного хворого.

Bon, maintenant, on arrête ce jeu, vous sortez de là, vous rentrez chez vous, et vous direz à Paul que c'est très moyen, très très moyen. [3.36]

Добре, припиніть жарти. Зараз ви вийдете звідти, повернетесь додому і скажете Полу, що це дуже-дуже посередньо.

Такі випадки зазвичай не становлять труднощів під час перекладу, розташування теми і реми в оригіналі відповідають їх розташуванню в оригіналі.

Серед засобів вираження актуального членування речення можемо виокремити фонетичні, синтаксичні й лексико-граматичні.

До фонетичних засобів належать логічний (фразовий) наголос та інші інтонаційні засоби (паузи, темп вимови тощо). Логічний наголос завжди виділяє рему; якщо ж рема складається з кількох слів, то основне слово – саме в ній. Інтонаційні засоби можливі лише в усному мовленні.

– *Et vous, vous faites quoi ?* [3.48]

A vi що робитимете?

Із синтаксичної точки зору кожне речення містить деякий комунікативно-інформаційний центр, який найчастіше передає якусь нову інформацію про предмет повідомлення. У будь-якому мовленні найчастіше тема реалізується на початку фрази, а рема – у кінці. Така послідовність називається прогресивною.

Elle le fit tourner à droite, puis prendre la deuxième allée sur sa gauche et l'invita à se garer juste derrière le pin argenté. [3.50]

Вона наказала повернути праворуч, потім – на другу алею ліворуч і порадила припаркуватися за сріблястою сосною.

В іншому випадку послідовність (рема–тема) буває регресивною. Такий порядок може пояснюватися багатьма причинами: позиційною сполучуваністю реми з членом речення в попередньому висловлюванні, ритмом, бажанням мовця якомога швидше зосередитися на головному.

У зв'язку з цим текст може бути зрозумілий правильно, а переклад визнаний адекватним, якщо в ньому правильно передані не тільки значення слів, їхні граматичні форми й синтаксичні відносини, але й коли в ньому правильно відображено актуальне (тема-рема-тематичне) членування речення. Під час перекладу не можна ігнорувати принципи синтаксису, бо це приводить до втрати відтінків та відмінностей, які можуть бути семантично важливими.

Les gens qu'elle aimait (T) lui manquaient (P). [3.79]

Їй не вистачало людей (T), яких вона любила (P).

Серед лексико-граматичних способів виділення реми значне місце займають ремовидільні конструкції. Це можуть бути пасивні конструкції для виділення додатку, застосування неозначеного артикля, перестановка головного і підрядного речень.

Через фіксований порядок слів французький підмет може бути і темою, і ремою речення, так само як присудок, додаток, обставина можуть входити і в тематичну, і в рематичну групи речення. Перекладач має виявляти гнучкість, за потреби замінювати дієслова на іменники, випускати деякі слова, вживати безособові конструкції, міняти місцями члени речення. Внаслідок цього виникають труднощі під час перекладу з французької мови українською, і навпаки. Так, під час перекладу з української мови перекладач стикається з обмеженими можливостями французького словопорядку, а під час перекладу з української мови на французьку виникає зворотна проблема: якому саме порядку з великої кількості варіантів віддати перевагу.

Une belle journée (T) s'annonçait (P) [3.13]

День обіцяв бути (T) прекрасним (P).

Lauren a la tête (T) qui tourne (P), en fait c'est le décor(T) qui tourne autour d'elle, à une vitesse surprenante(P). [3.15]

У Лоран йде обертом (T) голова (P), насправді з вражаючою швидкістю (T) обертається все навколо (P) .

В українській мові нейтральні висловлювання, які, за різними оцінками, становлять близько 70% від числа всіх висловлювань, будуються відповідно до тематичної прогресії: кожне наступне речення в тексті спирається на попереднє, просуваючи висловлювання від даного до нового. У французькій мові становище реми й теми не робить прямого впливу на порядок слів у реченні й не змінює його так кардинально. Однак мовні одиниці, що визначають актуальне членування висловлювання, можуть змінювати положення у висловлюванні в залежності від його типу.

Для виділення реми часто вживаються видільно-обмежувальні прислівники.

Doucement, ce n'est pas si facile que ça, je ne suis pas d'une précision absolue, quoique ça s'améliore ces derniers jours. [3.37]

Не поспішайте, це не так легко, я ще не досягла абсолютної точності, хоча останнім часом все покращується.

Подібним засобом акцентуалізації тієї чи іншої частини інформації можуть бути різні лексичні та синтаксичні маркери – видільні частки, прислівники, що виконують роль інтенсифікаторів як в

українській, так і у французькій мові. Основна функція цих слів у тексті полягає в тому, щоб підкреслити рему та пов'язані з нею лексичні одиниці:

*J'ai **juste** mal dormi cette nuit, c'est tout, n'en fais pas une histoire.* [3.61]

*Я **просто** погано спав, от і все ... Не роби проблем.*

Plus aucune** obligation, **plus de cadre**, **plus besoin de faire la queue**, **on passe devant tout le monde et sans gêner personne**, **plus personne ne vous juge sur vos attitudes**. **Plus besoin de faire semblant d'être discret**, **on peut écouter les conversations des uns et des autres**, **voir l'invisible**, **entendre l'inaudible**, **se trouver là où l'on n'a pas le droit d'être**, **plus personne ne vous entend. [3.78]

***Жодних** зобов'язань, **жодних** обмежень, не потрібно стояти в черзі в магазині – підходиш першим, і ніхто не обурюється, ніхто не засуджує. Не потрібно соромитися – слухай чиї завгодно розмови, дивись на що хочеш, будь там, де не маєш права бути.*

У французькій мові широке застосування мають синтаксичні конструкції *ne...que*, *sans que*, *se que*, які зазвичай перекладаються видільними частками *лише*, *тільки*, *хоча*, *те, що...*

*Arthur, je **n'ai que** vous, il faut me croire, vous ne pouvez pas me tourner le dos.*

*Артур, у мене є **тільки** ви, і ви повинні мені повірити, ви не можете відвернутися від мене.* [3.58]

*Arthur commanda une pizza et deux bières, et s'exclama qu'il **n'y avait plus qu'à** lire.* [3.84]

*Артур замовив піцу і два пива й вигукнув, що залишилось **лише** це прочитати.*

*On avait vu des comas de plus de six mois revenir à la vie, **sans que** personne n'y comprenne rien.* [3.7]

*Відомі випадки, коли люди поверталися до життя після шести місяців коми, **хоча** ніхто нічого не розумів.*

***Ce qu'elle** avait fait, personne ne l'avait jamais fait, alors tant pis pour **ce que** cela coûterait.* [3.27]

***Те, що** вона зробила, ніхто ніколи не робив, байдуже, чого б це коштувало.*

*C'est en tout cas **ce que** disent les médecins, moi **ce que** j'en dis c'est autre chose. Arthur pénétra à pas de loup. Lauren était debout près de la fenêtre.*

*У будь-якому випадку, **це те**, що кажуть лікарі, **те, що** я кажу, – це щось інше. Артур крадькома увійшов. Лоран стояла біля вікна.*

Правильно розставити акценти є основоположним під час перекладу будь-яких текстів, особливо художніх. Емфатичні слова та конструкції є досить сильними засобами маркування, але вони вживаються не у всіх випадках. В українській мові найчастіше рема маркується положенням у реченні. Під час перекладу французькою мовою вона може не виявлятися зовсім.

Таким чином, можна стверджувати, що адекватність перекладу всього тексту може залежати від визначення логічного наголосу у висловлюванні. Не замислюючись про комунікативний центр висловлювання, недосвідчені перекладачі дають буквальний переклад, не застосовуючи теорію актуального членування речення. У процесі перекладу, враховуючи специфіку мови, необхідно зберегти семантичний аспект при повному або частковому збереженні синтаксичного аспекту. Для досягнення адекватності під час перекладу необхідно зробити деякі модифікації синтаксичної структури вихідного речення з тим, щоб комунікативні функції відповідних фрагментів тексту були збережені.

У більшості випадків – якщо не у всіх – структура теми свідомо формується письменником. А перекладач повинен зуміти передати її приховане значення, інакше точність перекладу буде сумнівною. Результати досліджень показують, що за винятком випадків, коли вищевказані відмінності визначаються граматичною будовою, в перекладі завжди повинна відтворюватися тематична структура, створена авторським задумом.

Отже, обізнаність про тематичну структуру може служити цінним інструментом визначення якості перекладу. Аналіз вихідного тексту передбачає врахування принаймні трьох аспектів: семантичного, який полягає в підборі смислових відповідностей у мові перекладу, синтаксичного, тобто аналізу структури речення і функцій його компонентів, і прагматичного, що передбачає врахування інтенції мовця. Навчитися розпізнавати й виділяти тему і рему необхідно для логічно правильної побудови тексту, тому що до одного з критеріїв тексту відноситься його структурованість, а значить, і зв'язність, логічність, цілісність. На відміну від формального членування, актуальне пов'язане з реалізацією речення в мовній практиці як одиниці передачі інформації, яка повинна бути оформлена відповідно до комунікативних завдань. Категорія «актуальне» в цьому випадку акцентує увагу на факті, що членування тематично можна порівняти з контекстом або ситуацією в момент мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Firbas J. Round table on functional linguistics: Vienna: University of Vienna: English Working papers, 1994. Vol. 3. № 1. 4–5. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Firbas
2. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française par P.Robert. Paris : S.N.L., 2000. 2171.
3. Levy Mark. Et si c'était vrais [roman] Paris : Edition Robert Laffont, S.A., 2000. 251.
4. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка Москва : Добросвет, 2000. 832 с.

5. Караман С.О., Караман В.О., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
6. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев : УМКВО, 1989. 321 с.
7. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 368 с.
8. Лінгвістичний енциклопедичний словник. URL: prvrn.ru/uk/lingvisticheskii-enciklopedicheskii-slovar-1990-skachat-pdf/
9. Самарин Д.А. Грамматические концепции В. Матезиуса и Л.В. Щербы (сравнительный аспект). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/grammaticheskie-kontseptsii-v-mateziusa-i-l-v-scherby-sravnitelnyu-aspekt>
10. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис : кол. монографія / за заг. ред. І.К. Білодіда ; Ордена Труд, Червон. Прапора Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. Київ : Наук. думка, 1972. 511 с.
4. Gak V.G. (2000) Teoretychna hramatyka frantsuzkoi movy [Theoretical grammar of the French language]. M. : Dobrosvet (in French)
5. Karaman S.O., Karaman V.O., Plyusch M.Ya. (2011) Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]. K. : Litera LTD. (in Ukrainian)
6. Kiyak T.R. (1989) Linhvistychni aspekty terminoznavstva [Linguistic aspects of terminology]. Kyiv. : UMKVO Publishing House. (in Ukrainian)
7. Kochergan M.P. (2002) Vstup do movoznavstva: pidruchnyk dlia studentiv filolohichnykh spetsialnostei vyshchych navchalnykh zakladiv osvity [Introduction to Linguistics: A textbook for students of philological specialties of higher education]. Kyiv: Publishing Center "Academia". (in Ukrainian)
8. Linhvistychni entsyklopedychni slovnyk [Linguistic encyclopedic dictionary]. Retrieved from prvrn.ru/uk/lingvisticheskii-enciklopedicheskii-slovar-1990-skachat-pdf/
9. Samarina D.A. Hramatychni kontseptsii V. Matezyusa i L. V. Shcherby (porivnialnyi aspekt) [Grammatical concepts of V. Matezyusa and L.V. Shcherba (comparative aspect)]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/grammaticheskie-kontseptsii-v-mateziusa-i-l-v-scherby-sravnitelnyy-aspekt>
10. Modern Ukrainian literary language [Suchasna ukrainska literaturna mova. Syntaksys] (1972): [col. monograph] / Labor. Red. the Institute of Linguistics named after O.O. Potebnya, Academy of Sciences of the USSR; ed. I.K. Bilodid. Kyiv: Naukova Dumka. (in Ukrainian).

REFERENCES

1. Firbas J. (1994) Round table on functional linguistics. Vienna: University of Vienna: English Working papers. Vol.3. No.1. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Jan_Firbas
2. Le Petit Robert (2000) Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française par P.Robert. Paris: S.N.L.
3. Levy Mark (2000) Et si c'était vrais [roman] – Paris: Edition Robert Laffont, S.A.